

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

УПРАВУВАЊЕ СО РАЗВОЈОТ
НА ЕКОНОМСКИТЕ
РЕГИОНАЛНИ СИСТЕМИ:
ЕВРОАЗИСКА ПЕРСПЕКТИВА
VI Меѓународна научна и
практична конференција

УПРАВЛЕНИЕ РАЗВИТИЕМ
ЭКОНОМИЧЕСКИХ И
РЕГИОНАЛЬНЫХ СИСТЕМ:
ЕВРАЗИЙСКАЯ ПЕРСПЕКТИВА
VI Международная научно-
практическая конференция

30-31 мај 2016 година,
Штип, Македонија
30-31 мая, 2016
Штип, Македония

ИЗДАВА / ИЗДАТЕЛЬ

Универзитет „Гоце Делчев“, Економски факултет, Штип, Република Македонија
Универзитет «Гоце Делчев», Экономический факультет, Штип, Македония

ОДГОВОРЕН УРЕДНИК / РЕДАКТОР

Проф. д-р Трајко Мицески

ГЛАВНИ УРЕДНИЦИ / ГЛАВНЫЕ РЕДАКТОРЫ

Доц. д-р Благоица Колева, Доц. д-р Елена Веселинова, доц. д-р Емилија Митева Кацарски

УРЕДУВАЧКИ ОДБОР / РЕДАКЦИЈА

Проф. д-р Трајко Мицески (Р. Македонија, претседател), Доц. д-р Љупчо Давчев (Р. Македонија), Доц. д-р Елена Веселинова (Р. Македонија), Доц. д-р Марија Гогова Самоников (Р. Македонија), Доц. д-р Тамара Јованов Марјанова (Р. Македонија), Доц. д-р Благоица Колева (Р. Македонија), Проф. д-р Александар Гачев (Р. Бугарија), Проф. д-р Јово Атељевиќ (Босна и Херцеговина), Проф. д-р Сузана Стефановиќ (Р. Србија), Проф. д-р Мехмет Билгин (Р. Турција), Проф. д-р Никос Хоурвоулиадес (Р. Грција), Доц. д-р Ольга Јаскина (Русија).

ОРГАНИЗАЦИОНЕН ОДБОР / ОРГАНИЗАЦИОННИЙ КОМИТЕТ

Проф. д-р Трајко Мицески, Проф. д-р Ристе Темјановски, Проф. д-р Круме Николовски, Проф. д-р Оливера Ѓоргиева – Трајковска, Проф. д-р Еленица Софијанова, Проф. д-р Јанка Димитрова, Доц. д-р Љупчо Давчев, Доц. д-р Елена Веселинова, Доц. д-р Марија Гогова – Самоников, Доц. д-р Тамара Јованов – Марјанова, Доц. д-р Емилија Митева – Кацарски, Доц. д-р Благоица Колева, Доц. д-р Стеван Габер, Доц. д-р Илија Груевски, Доц. д-р Дарко Лазаров, Проф. д-р Роман Власов, Доц. д-р Алена Позаженикова, Проф. д-р Ердоган Ѓунџуполат.

ЛЕКТУРА / КОРРЕКТУРА

Даница Гавриловска-Атанасовска

(македонски јазик)

Проф. д-р Костадин Голаков

(руски јазик)

ТЕХНИЧКО УРЕДУВАЊЕ / ТЕХНИЧЕСКИЙ РЕДАКТОР

Славе Димитров

Благој Михов

РЕДАКЦИЈА И АДМИНИСТРАЦИЈА / РЕДАКЦИОННИЙ И АДМИНИСТРАЦИЯ

Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип

Економски факултет

бул. „Крсте Мисирков“ 66

п.фак 201, 2000 Штип, Република Македонија

Универзитет «Гоце Делчев» - Штип

Экономический факультет

бул. «Крсте Мисирков» 66

п.фак 201, 2000 Штип, Македония

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека “Св. Климент Охридски”, Скопје

33(4+5)(062)

МЕЃУНАРОДНА научна и практична конференција Управување со развојот на економските регионални системи (6 ; 2016 ; Штип)

Управување со развојот на економските регионални системи :

Евроазиска перспектива / VI Меѓународна научна и практична конференција, 30-31 мај, 2016 година, Штип, Македонија = Управление

развитијем економических и региональных систем : Евроазийская

перспектива / VI Meždunarodnaja naučno-praktičeskaja konferencija, 30-31 maja, 2016, Štip, Makedonija. - Штип :

Универзитет Гоце Делчев = Штип = Универзитет Гоце Делчева, 2017. - 370 стр. : табели ; 25 см

Трудови на мак., и рус. јазик. - Библиографија кон трудовите

ISBN 978-608-244-374-4

I. Международная научно-практическая конференция Управление развитием экономических и региональных систем (6 ; 2016 ; Штип) види

Меѓународна научна и практична конференција Управување со развојот на економските регионални системи (6 ; 2016 ; Штип)

а) Економија - Развој - Европа - Азија - Собири

COBISS.MK-ID 102620938

«Высшая бизнес-школа» Омского государственного педагогического университета
(Россия, Омск)

Универзитет им. Гоце Делчева (Македонија, Штип)

“Higher Business School” OmSPU, Russia, Omsk

“Goce Delcev” University, Macedonia, Stip

Управление развитием экономических и региональных систем: Евразийская перспектива

Managing the development of economic and regional systems: an Eurasian perspective

VI Международная научно-практическая конференция

VI International scientific and practical conference

30-31 мая, 2016

Штип, Македонија

30-31 May, 2016

Stip, Macedonia

“Goce Delcev” University, 2016

“Higher Business School” OmSPU, Russia, Omsk

“Goce Delcev” University, Macedonia, Stip

VI International scientific and practical conference

Managing the development of economic and regional systems: an Eurasian perspective

30-31 May, 2016 Stip, Macedonia

“Высшая бизнес-школа” Омского государственного педагогического университета
(Россия, Омск)

Универзитет им. Гоце Делчева (Македонија, Штип)

VI Международная научно-практическая конференция

**Управление развитием экономических и региональных систем: Евразийская
перспектива**

30-31 мая, 2016 Штип, Македонија

„Висока бизнис школа“ Омск Државен педагошки универзитет (Русија, Омск)

Универзитет „Гоце Делчев“ (Македонија, Штип)

VI Меѓународна научна и практична конференција

**Управување на развојот на економските и регионалните системи: евроазиски
изгледи**

30-31 мај 2016 година, Штип, Македонија

СОДРЖИНА

Р.Г. Власов ЕВРАЗИЙСКОЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ПРОСТРАНСТВО: УПРАВЛЕНИЕ РЕГИОНАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИМИ СИСТЕМАМИ, ГЕОЭКОНОМИЧЕСКИЕ ВЫЗОВЫ, МОДЕЛИРОВАНИЕ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ	12
Ю.Л. Муравьев ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПРОМЫШЛЕННАЯ ПОЛИТИКА КАК ОСНОВНОЕ УСЛОВИЕ ПРЕОДОЛЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО КРИЗИСА В РОССИИ.....	28
М.Л.Калужский ГОРИЗОНТЫ РОССИЙСКО-МАКЕДОНСКИХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ В СЕТЕВОЙ ЭКОНОМИКЕ.....	35
Ю.В.Крупенич,Н.Ю.Симонова ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННО- ЧАСТНОГО ПАРТНЕРСТВА В РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ.....	43
А.А. Сапунков ПРЕПЯТСТВИЯ РАЗВИТИЮ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В РОССИИ (ОПЫТ СУДЕБНОЙ РЕФОРМЫ II-ОЙ ПОЛОВИНЫ XIX ВЕКА, КАК ПРИМЕР ПРЕОДОЛЕНИЯ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЙ ОТСТАЛОСТИ).....	49
Ю.С. Попова АНАЛИЗ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ РОССИЙСКИХ БАНКОВ НА РЫНКЕ КРЕДИТОВАНИЯ КРЕДИТНЫМИ КАРТАМИ	55
Т.Miceski, E.Veselinova СИГНАЛИЗАРАЊЕТО НА НАТАЛИТЕТОТ И ОЧЕКУВАНОТО ТРАЕЊЕ НА ЖИВОТОТ ВО Р.МАКЕДОНИЈА И РУСИЈА ЗА КРЕИРАЊЕТО НА СТРАТЕГИЈА ЗА РАЗВОЈ НА ЧОВЕЧКИТЕ РЕСУРСИ.....	60
Riste Temjanovski TRANSPORT INFRASTRUCTURE AND NEW GEO-ECONOMIC AND GEOPOLITICS CONTOURS: LINKS OR GAPS.....	71
А.А. Желомко МЕДИАЦИЈА В КОНФРОНТАЦИОННОМ МЕНЕДЖМЕНТЕ И РАЗВИТИЕ МЕДИАЦИОННОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УПРАВЛЕНЦА.....	80
О.А. Яскина, Н.С. Сосименко,Е.Н. Арбузова ИННОВАЦИОННАЯ МОДЕЛЬ СИСТЕМЫ ПОДГОТОВКИ КАДРОВ ДЛЯ УПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЕМ БИЗНЕСА НА ПРИМЕРЕ ВЫСШЕЙ БИЗНЕС-ШКОЛЫ ОМГПУ.....	84
Е.Д. Ветчинкина, Р.Г. Власов СТРАТЕГИЧЕСКОЕ УПРАВЛЕНИЕ ОБУЧЕНИЕМ И РАЗВИТИЕМ ПЕРСОНАЛА НА ПРЕДПРИЯТИЯХ ОБОРОННО- ПРОМЫШЛЕННОГО КОМПЛЕКСА.....	89

М.Н.Гребенщикова МОТИВАЦИОННАЯ СРЕДА КАК УСЛОВИЕ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ ПЕДАГОГОВ.....	95
Ю. П. Денисов ИМИДЖ СОВРЕМЕННОГО ВУЗА В КИБЕРПРОСТРАНСТВЕ КАК ФАКТОР КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ.....	103
А.Г. Гусев, А.А.Желомко ПРОБЛЕМЫ ОЦЕНКИ ПЕРСОНАЛА В НОВЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ УСЛОВИЯХ РОССИИ.....	109
А.А. Димитрюк К ВОПРОСУ О СТРАТЕГИЧЕСКОМ УПРАВЛЕНИИ ЧЕЛОВЕЧЕСКИМИ РЕСУРСАМИ ПРЕДПРИЯТИЯ.....	114
Д.Н.Исаенко МОТИВАЦИЯ СОТРУДНИКОВ CALL-ЦЕНТРА ПАО «РОСТЕЛЕКОМ».....	118
Л.П. Берестовская ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ И ФОРМЫ СТРАТЕГИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМ КОМПЛЕКСОМ МАЛОГО ГОРОДА ЕВРАЗИЙСКОГО ПРОСТРАНСТВА	123
О.А. Яскина ИММАНЕНТНОСТЬ БИЗНЕС-ОБРАЗОВАНИЯ НА ЕВРАЗИЙСКОМ ПРОСТРАНСТВЕ КАК ГЛОБАЛЬНАЯ ПАРАДИГМА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ МОДЕЛИ.....	127
Elenica Sofijanova, Tamara Jovanov Marjanova, Davcev, Ljupco COMMITMENT AND POLICY TO QUALITY.....	131
D. Lazarov, M. Kocovski, N. Stojkovic ПРЕМОСТУВАЊЕ НА ЈАЗОТ ПОМЕЃУ ИНДУСТРИЈАТА И АКАДЕМИЈАТА: КОНЦЕПТУАЛНА АНАЛИЗА СО ПОСЕБЕН ОСВРТ НА СЛУЧАЈОТ НА МАКЕДОНИЈА.....	136
А.В. Посаженикова ИНСТИТУТЫ РЕГИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ – ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СИСТЕМА ЕВРАЗИЙСКОГО ПРОСТРАНСТВА КАК ИМПУЛЬС НЕО- ИНДУСТРИАЛИЗАЦИИ.....	143
Ю.В. Куприянов МЕТОДЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ПЛАНИРОВАНИЯ ПРОИЗВОДСТВЕННОЙ БИЗНЕС-СИСТЕМЫ.....	150
Н.Ю.Симонова ОСНОВНЫЕ ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ РАЗВИТИЯ МАЛОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В СУБЪЕКТАХ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ.....	160
М.А. Драчук СИСТЕМА ЛОКАЛЬНЫХ НОРМАТИВНЫХ АКТОВ: ВОЗМОЖНОСТИ РАБОТОДАТЕЛЯ И ТРЕБОВАНИЯ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА.....	166
А.В. Шастин, А.В. Посаженикова ИНСТИТУТЫ РАЗВИТИЯ В УСЛОВИЯХ ДОГОНЯЮЩЕЙ ЭКОНОМИКИ.....	170

В.В. Проскурин, V.V. Proskurin МЕТОДИЧЕСКИЕ ИНСТРУМЕНТЫ УПРАВЛЕНЧЕСКОГО КОНСУЛЬТИРОВАНИЯ.....	175
А.Н. Романова СТРАТЕГИЧЕСКИЙ МАРКЕТИНГ И ЕГО ПРИНЦИПЫ	177
А.В.Биньковская, Е.В. Иванова ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОЕ ПАРТНЕРСТВО КАК ФОРМА ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ БИЗНЕСА И ВЛАСТИ В РЕГИОНЕ.....	182
Г.Н. Галаганова, Е.В. Иванова СТРАТЕГИЧЕСКИЙ МАРКЕТИНГ В СОВРЕМЕННОЙ ОРГАНИЗАЦИИ.....	187
О.Н.Горбунова, Р.Г. Власов МЕТОДИКА ФОРМИРОВАНИЯ ПРОГРАММ РАЗВИТИЯ МУНИЦИПАЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ.....	194
С.Ю. Гуща ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИНДУСТРИИ EVENT-МАРКЕТИНГА.....	198
Н.Н. Каштанов РАЗРАБОТКА МЕТОДИКИ РЕЙТИНГОВОЙ ОЦЕНКИ РЕГИОНАЛЬНОГО РЫНКА ТУРИСТСКИХ УСЛУГ (НА ПРИМЕРЕ ОМСКОЙ ОБЛАСТИ).....	202
Н.Н. Каштанов, Ю.Л. Муравьев ОСОБЕННОСТИ РИСКОВ В СФЕРЕ ТУРИСТСКИХ УСЛУГ.....	208
В. В. Лазуткин ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В СОВРЕМЕННОЙ РОССИИ.....	212
Т.В. Лалетина ПРИЕМЫ НЕЙРОЛИНГВИСТИЧЕСКОГО ПРОГРАММИРОВАНИЯ В РЕКЛАМЕ.....	216
К. Р. Магомадова МЕТОДИКА ВЫБОРА СТРАТЕГИИ АНТИКРИЗИСНОГО УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ.....	220
А. С. Селезнева ИСКУССТВО УПРАВЛЕНИЯ И ЕГО ВОЗДЕЙСТВИЕ НА СОЦИАЛЬНЫЙ ОБЪЕКТ.....	226
Д.С.Толеубаева,Т.Ю. Волгина КЛЮЧЕВЫЕ ФАКТОРЫ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ЭКОНОМИКИ ЗНАНИЙ	230
И.А. Хмелев ВОССТАНОВЛЕНИЕ АВТОМОБИЛЬНЫХ ЗАПЧАСТЕЙ, И РЕЭКПОРТ НЕЛИКВИДНОЙ ПРОДУКЦИИ КАК ЭФФЕКТИВНЫЙ СПОСОБ ПОВЫШЕНИЯ УСТОЙЧИВОСТИ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ СТРУКТУРЫ НА АВТОМОБИЛЬНОМ РЫНКЕ УСЛУГ АВТОСЕРВИСА.....	234
А.О. Дашковская ОСОБЕННОСТИ КЛАССИФИКАЦИИ КРЕДИТОВАНИЯ ФИЗИЧЕСКИХ ЛИЦ КОММЕРЧЕСКИМИ БАНКАМИ.....	238
А.М. Курманова, Н.Ю. Симонова РАЗВИТИЕ РЫНКА МИКРОФИНАНСОВЫХ УСЛУГ	242

А.С. Суворова, Н.Ю.Симонова АНАЛИЗ ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ.....	246
А.А. Брычкова, Р.Г. Власов УПРАВЛЕНИЕ И ОРГАНИЗАЦИЯ ПРОЦЕССОВ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ ПРОИЗВОДСТВЕННО-КОММЕРЧЕСКОГО ПРЕДПРИЯТИЯ В КРИЗИСНОЙ СИТУАЦИИ НА ПРИМЕРЕ ООО «СибЭК».....	250
А.В. Семенов МОДЕЛИ ПРИНЯТИЯ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ РЕШЕНИЙ ДЛЯ РАЗВИТИЯ БИЗНЕСА, ПОИСК ОПТИМАЛЬНОЙ МОДЕЛИ.....	254
В.Н. Зарубина, Р.Г. Власов АНАЛИЗ РАЗВИТИЯ РЫНКА КРЕДИТНЫХ КАРТ НА ПРИМЕРЕ КРУПНЫХ БАНКОВ. ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ РЫНКА КРЕДИТНЫХ КАРТ В РОССИИ.....	259
Т.В. Игнатъева СТРАТЕГИЯ РАЗВИТИЯ БИЗНЕСА НА ПРИМЕРЕ ОТРАСЛЕВОЙ ДИВЕРСИФИКАЦИИ АКЦИОНЕРНОГО ОБЩЕСТВА «ОСНОВА ХОЛДИНГ».....	265
Е.М. Кузнецова КОММУНИКАТИВНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ВИРТУАЛЬНОЙ БИЗНЕС-СРЕДЫ РОССИЙСКОГО РЫНКА.....	270
А.И. Никитина ТЕХНОЛОГИИ И ИНСТРУМЕНТЫ МОДЕЛИРОВАНИЯ КОММУНИКАЦИЙ СРЕДЫ РАЗВИТИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ЦЕНТРА С ВНЕШНЕЙ СРЕДОЙ В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ КАЧЕСТВОМ.....	274
Н.В. Лисникова МЕХАНИЗМЫ ФОРМИРОВАНИЯ СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ЦЕНТРА ЧЕРЕЗ ТЕХНОЛОГИИ УПРАВЛЕНИЯ ИЗМЕНЕНИЯМИ, ГЕНЕРИРУЕМЫМИ СИСТЕМОЙ ОТРАСЛЕВОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ.....	280
С.Ю. Зяблова СТРАТЕГИЯ УПРАВЛЕНИЯ ВНУТРЕННЕЙ СРЕДОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ В УСЛОВИЯХ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫХ ИЗМЕНЕНИЙ.....	284
А.В. Шастин ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МЕТОДОВ ПРОЕКТНОГО УПРАВЛЕНИЯ В АГРОПРОМЫШЛЕННЫХ КЛАСТЕРАХ.....	289
Emilija Miteva-Kacarski ANALYSIS OF THE TRADE RELATIONS BETWEEN THE REPUBLIC OF MACEDONIA AND RUSSIA.....	298
E. Veselinova, M. Gogova Samonikov СТРАТЕГИСКИ ФАКТОРИ НА КАПИТАЛОТ НА БРЕНДОТ.....	306
O. Gjorgieva-Trajkovska, B. Koleva, V. Georgieva Svrtinov ВЛИЈАНИЕТО НА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА ВРЗ СМЕТКОВОДСТВОТО	314
B. Koleva, O. Gjorgieva-Trajkovska, V. GeorgievaSvrtinov ПРЕДИЗВИЦИ НА МЕНАџЕРСКОТО СМЕТКОВОДСТВО ВО УСЛОВИ НА ГЛОБАЛИЗАЦИЈА	318

J. Dimitrova ПРИДОНЕСОТ НА РЕВИЗИЈАТА И РЕВИЗОРСКИТЕ ИЗВЕШТАИ КОН ПОДИГАЊЕ НА КВАЛИТЕТОТ НА ФИНАНСИСКОТО ИЗВЕСТУВАЊЕ И КОН ЗГОЛЕМУВАЊЕ НА МЕЃУНАРОДНОТО ДВИЖЕЊЕ НА КАПИТАЛ.....	324
M.Gogova Samonikov, E. Veselinova МЕНАЦИРАЊЕТО СО Е-ФИНАНСИИТЕ КАКО ПРЕДИЗВИК ПРЕД МАКЕДОНСКАТА И РУСКАТА ЕКОНОМИЈА.....	332
K. Fotova Cikovic ,R. Fotov ВЛЕЗ НА СТРАНСКИ КАПИТАЛ ВО БАНКАРСКИОТ СЕКТОР: АРГУМЕНТИ ЗА И ПРОТИВ.....	338
I. Gruevski, S. Gaber ДАНОЧНИТЕ ТРЕТМАНИ НА ПРИВАТНИТЕ ПЕНЗИСКИ ФОНДОВИ.....	349
V. Vasileva, O. Gjorgieva-Trajkovska ВЛИЈАНИЕТО НА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА ВРЗ КРЕДИТНИОТ РИЗИК	359
Даница Стојановска КРЕИРАЊЕ И ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА НА СТРАТЕГИИ ВО ИТАЛИЈАНСКИОТ МАЛ БИЗНИС СПОРЕДБЕНО СО МАЛИОТ БИЗНИС ВО МАКЕДОНИЈА.....	364

УДК: 364.35:336.221(100)

I. Gruevski, S. Gaber

Goce Delcev University, Faculty of Economics, Krste Misirkov St., 10-A, Republic of Macedonia, e-mail: ilija.gruevski@ugd.edu.mk

Goce Delcev University, Faculty of Economics, Krste Misirkov St., 10-A, Republic of Macedonia, e-mail: stevan.gaber@ugd.edu.mk

ДАНОЧНИТЕ ТРЕТМАНИ НА ПРИВАТНИТЕ ПЕНЗИСКИ ФОНДОВИ

Апстракт. Многу земји од светот екстензивно ги користат даночните стимулаци како начин за забрзување на растот на приватните штедни планови. Имено, државите имаат сосема дискреционо право да наметнуваат даноци на сите три трансакции поврзани со приватните пензиски фондови (уплатата на придонесите, стекнувањето на инвестицискиот приход и исплатата на акумулираните средства), но во истовреме можат да одберат било каква комбинација на оданочување на одделните трансакции. Во трудов е направена евалуација на стимулативните ефекти на постојните и можните режими на оданочување на приватните пензиски сметки. Направената компаративна анализа укажува на трендот на фаворизација на т.н. даночно-привилегирани пензиски шеми, во рамки на кои интегралниот ефект од оданочувањето на одделните фази го поддржува штедењето за сметка на потрошувачката и адекватно на тоа, растот на пензиските фондови.

Клучни зборови: *штедење, приватни пензиски фондови, даночен третман, придонес, даночен режим, даночно-привилегирани пензиски шеми.*

TAX TREATMENTS OF PRIVATE PENSION PLANS

Abstract: Different tax incentives have been extensively used by the countries to support private pension plans. National tax authorities retain the discrete right to implement taxes to all the three transactions within the private pension accounts (the contribution payment, the investment revenue receipt and the pension account withdrawal), or eventually, choose more appropriate tax combinations. The purpose of this article is to evaluate the stimulative effects that arise from the present as well as the possible tax regimes of private pension plans. The comparative analysis clearly reveals the popularization trend among the countries of the so-called “tax-favoured pension schemes”, whose effects of taxation integrally create a positive incentives that support savings over consumption, and adequate growth of the private pension funds.

Key words: *savings, private pension funds, tax treatment, contribution, tax regime, tax-favoured pension schemes.*

Вовед

Едно од централните тежишта на реформата на пензискиот систем во глобални рамки беше етапната и постепена транзиција од доминантните јавни кон приватно фондираните пензиски столбови. Со цел да се пополни јазот во финансирањето на зголемениот одлив на работната сила во пензионерските структури, се предложи постепено преминување од ваквите „традиционални“ пензиски столбови кон „современите“ приватни столбови кои се потпираат во поголема мера врз приватното штедење преку задолжителните и доброволните пензиски шеми [1, р. 7]. Покрај премостувањето на финансискиот јаз помеѓу пензиските уплати и исплати кај јавните шеми, генериран како последица на стареењето на работното население, но и обезбедувањето на дополнителен доход за пензии, значењето на приватните пензиски фондови се протега и во рамки на развојната компонента. Имено, неспорно е нивното значење за економскиот раст со оглед на фактот што токму тие го „канализираат“ текот на заштедите кон приватниот сектор, добивајќи на тој начин примат на еден од најзначајните снабдувачи со капитал во било која национална економија. Впрочем, не е случајно што во развиените земји, кои веќе одамна имаат воспоставено напреден или поточно „зрел“ приватен пензиски систем, што вредноста на средствата во приватните пензиските фондови изнесува просечно 85% од нивниот БДП [2, р. 1]!

Една од посуптилните точки поврзана со проблематиката на фондираните пензии, а која исто така претставува дел од пошироката реформа на пензискиот систем претставува начинот на

оданочување и фискалниот третман кој го наметнуваат даночните јурисдикции. Најпрвин, треба да се напомене дека даноците се сметаат за примарен инструмент, а начинот на оданочување на пензиските трансакции за критична одлука на пензиската политика при транзицијата од јавен пензиски систем финансиран на солидарна основа, кон приватно-менаџиран пензиски систем базиран на финансирање преку лични пензиски сметки. Притоа, логично е да се претпостави дека пониското оданочување би требало да оди во прилог на промоција и зголемување на обемот на приватното пензиското штедење и обратно. Од друга страна пак, прениското даночно зафаќање води кон загуба на потенцијалните јавни приходи на државата, а може да ја поттикне и даночната евазија од страна на даночните обврзници. Последново неминовно ја нагласува потребата на даночните власти за креирање на оптимални одлуки во врска со оданочувањето на пензиските приватни сметки.

1. Можните даночни третмани на приватните пензиски фондови

Во оваа точка ќе се разгледа влијанието на даноците како фактор за стимулирање на нивото на приватното пензиско штедење. Многу земји од светот екстензивно ги користат даночните стимулаци како начин за забрзување на растот на приватните штедни сметки, па затоа следи дискусија за тоа каков е нивниот даночен третман.

Генерално се разликуваат **три одделни фази на штедните трансакции во приватните пензиски фондови** кои најчесто претставуваат предмет на оданочување [3, р. 6]. Најпрвин партиципантите на приватните пензиски шеми одвојуваат дел од своите редовни примања и ги вложуваат на својата индивидуална сметка во вид на месечни или годишни придонеси (*contributions made to the saving instrument*). Втората трансакција е исплатата на инвестицискиот приход или на капиталната добивка на сметка на штедниот инструмент на приватниот корисник (*investment income and capital gains accrue to the savings vehicle*). И третата трансакција се состои од повлекување или исплата на акумулираните средства од индивидуалната сметка на осигуреникот во годината во која стекнува право на нивно користење (*withdrawal of accumulated funds*). Притоа, се претпоставува дека истата се реализира како исплата на еднократен износ на средства наместо како исплата на месечни пензиски рати.

Резимирано во кратки црти, текот на средствата во рамки на приватните пензиски сметки се состои од три крупни фази: уплата на придонесите (без разлика дали е извршена од страна на работодавачите или вработените), стекнување на инвестицискиот приход (без разлика дали е во форма на дивиденда, камата или пак капитална добивка) и исплата на акумулираните средства (вкупниот пензиски бенефит како сума од уплатените придонеси зголемен за износот на стекнатиот инвестициски приход). Ако се работи за јавен пензиски столб или т.н. „pay-as-you-go” пензиски систем, всушност втората фаза од текот на заштедите би изостанала [4, р. 2]. Имено, во јавниот пензиски систем кој претпоставува финансирање врз база на солидарна основа, со тековно уплатените придонеси од вработените лица се финансираат тековно исплатените пензии на пензионираниите лица. Ова значи дека средствата на осигуреникот не се акумулираат на т.н. лична пензиска сметка, туку се наменети за финансирање на тековните пензии, па логично е да отсуствува фазата на вложување и генерирање на инвестициски приход. Имајќи ги предвид трите фази кои можат посебно да бидат предмет на оданочување, може да се заклучи дека постојат вкупно 8 (осум) можни теоретски даночни комбинации. Повеќето од нив се веќе испробани, во поголема или помала мера застапени во даночниот систем, додека некои пак останаа на маргините на теоретскиот идеал без некоја поконкретна примена во практиката на земјите.

Државите во светот имаат сосема дискреционо право да наплаќаат даноци на сите три трансакции кои се поврзани со приватните пензиски фондови, но можат и да одберат каква било **комбинација на оданочување**. Во последно време постои интенција да се изврши намалување на даночниот товар на осигурениците преку *фаворизирање на даночно-привилегираните комбинации на оданочување*. *Одредена пензиска шема ќе се смета за даночно привилегирана ако начинот на нејзиното оданочување се разликува од режимот кој ги третира сите извори на приход еднакво гледано од фискална гледна точка* [5, р. 6]. Конкретно, за ваков тип на даночен третман се смета оној кој ги оданочува плаќањата на придонесите заедно со инвестициските приходи (со оглед дека платените придонеси и приходот од вложувањата всушност претставуваат извор на идните приходи на осигуреникот), додека повлекувањето или поточно, трошењето на акумулираните средства целосно го ослободува „*taxed-taxed-exempt или скратено TTE*”. Со оглед дека овој режим на оданочување ги зафаќа подеднакво сите извори на приходи на осигуреникот, притоа не правеејќи

разлика меѓу нив, може да се каже дека тој всушност претставува еден вид **систем на оданочување на приходите на широка основа** (кој со други зборови се изворно се нарекува „*comprehensive income tax regime*“). Впрочем, опишаниот пристап на оданочување на штедните трансакции се смета како основна референца за одредување на степенот на даночната фаворизираност на приватните пензиски шеми. Земјќи ја оваа комбинација како основен бенчмарк, даночните стимулации можат да се доделат низ повеќе други начини на оданочување. Така на пример, доста употребувана комбинација е „*exempt-exempt-taxed или EET*“, која е позната под името „*expenditure tax regime*“, односно класичниот режим на оданочување на потрошувачката. Со овој режим, всушност, се оданочува само делот од приходот којшто се консумира или троши (повлекувањето на акумулираните средства), додека делот од доходот кој што се штеди се ослободува од оданочување (плаќање на контрибуции и приход од инвестирање). Поради тоа што даночниот режим на потрошувачката врши ослободување и на двата вида на штедни трансакции, тој е неутрален од аспект на тековната и идната потрошувачка. Сосема идентични стимулации можат да се постигнат и преку т.н. „*taxed-exempt-exempt или TEE*“ даночен режим, кој е познат и под алтернативното име „*pre-paid expenditure tax regime*“, односно режим на претходно (предвремено) оданочување на потрошувачката. Следниот вид на режим се дефинира како „*exempt-taxed-taxed или ETT*“. По својот карактер овој режим генерира исти ефекти како првиот даночен режим, односно како режимот на широка основа TTE. И како екстремни комбинации на оданочување се јавуваат комбинацијата на целосно ослободување на сите три вида трансакции позната како „*exempt-exempt-exempt или EEE*“ која егзистира само во теоретска форма и се уште не е применета во практиката и комбинацијата „*taxed-taxed-taxed или TTT*“ која делумно се применува во Австралија. Исто така, постои и формата на оданочување „*taxed-exempt-taxed или TET*“ која се применува во Чешка и во Луксембург.

Следува приказот на распространетоста на видот на даночниот третман на приватните пензиски фондови во земјите од организацијата на ОЕЦД. Како што се гледа од табелата, најмногу користена форма на оданочување е формата EET која ја користат вкупно 22 земји. Притоа од овие земји 12 од нив вршат само делумно оданочување на повлечените средства од индивидуалните пензиски сметки, кое најчесто се реализира во вид на даночен кредит, а 10 земји ја користат изворната форма на оданочување. Унгарија претставува единствен пример на земја која ја употребува комбинацијата TEE, Данска, Италија и Шведска ја користат комбинацијата ETT, Чешка и Луксембург TET, Нов Зеланд TTE, додека Австралија е единствената земја која има најстрог даночен режим со примена на формата TTT. Како што се гледа, никаде не постои целосно ослободување на сите три трансакции на пензиските фондови.

Табела бр. 1

Даночниот третман на приватните пензиски шеми во земјите од ОЕЦД

EET (22)		TEE (1)	ETT (3)	TET (2)	TTE (1)	TTT (1)
EET (12)	EET (10)					
Франција	Канада	Унгарија	Данска Италија Шведска	Чешка Луксембург	Нов Зеланд	Австралија
Германија	Финска					
Ирска	Грција					
Јапонија	Исланд					
Кореја	Холандија					
Мексико	Норвешка					
Словачка	Полска					
Шпанија	Швајцарија					
Турција	САД					
Британија	Австрија					
Белгија						
Португалија						

Кратенки: E (exempt - ослободено), pT (partially taxed – делумно оданочено), T (taxed – целосно оданочено).

Извор: Yoo K.Y., Serres de A.: “Tax treatment of private pension savings in OECD countries and the net-tax cost per unit of contribution to tax-favored schemes”, An OECD study, 2004, str. 26.

2. Илустрација на ефектите врз штедењето од примената на различните форми на оданочување

Со цел подобро да се објаснат ефектите врз штедењето и потрошувачката, како и да се оцени која форма на оданочување на заштедите има најсоодветна примена од аспект на зголемување на обемот на штедење, ќе се илустрира еден едноставен пример за компарација помеѓу основните форми на даночен третман на приватните пензиски шеми. Во презентираниот пример се претпоставува дека егзистираат основните 4 даночни режими кои најчесто се среќаваат во практиката и тоа: ЕЕТ, ТЕЕ, ТТЕ и ЕТТ, кои се надополнуваат со поретките и помалку практикувани модели ЕЕЕ, ТТТ и ТЕТ. Понатаму се претпоставува, дека осигуреникот во првиот период плаќа придонес во висина на 100 долари, а врши повлекување на сите средства од неговата индивидуална пензиска сметка три години подоцна. Во сите три фази се предвидува примена на еднаква маргинална даночна стапка во висина на 25%, а бараната стапка на принос пред оданочување изнесува 10%. Се претпоставува, исто така, и дека дисконтната стапка е еднаква на бараната стапка на принос. Земајќи ги предвид претпоставките на кои се базира пресметката ја презентираме следната табела во која се претставени ефектите од оданочувањето кај алтернативните даночни режими:

Табела бр. 2

Ефектите од алтернативните даночни режими на пензиските фондови (во дол. \$)

Вид на даночен режим	ЕЕТ	ТЕЕ	ТТЕ	ЕТТ	ЕЕЕ	ТТТ	ТЕТ
Платен придонес (А)	100	100	100	100	100	100	100
Данок (В)	-	25	25	-	-	25	25
Вкупни почетни средства (С=А-В)	100	75	75	100	100	75	75
Акумулиран инвест. приход (D)	33,1	24,8	18,2	24,2	33,1	18,2	24,8
Вк. средства пред пензија (E=C+D)	133,1	99,8	93,2	124,2	133,1	93,2	99,8
Данок на повлечените средства (F)	33,3	-	-	31,1	-	23,3	24,8
Распол. нето-пен. приход (G=E-F)	99,8	99,8	93,2	93,2	133,1	69,9	74,85
<i>memorandum</i> НСВ на плат. данок	25	25	30	30	0	47,5	43,6

Извор: Yoo K.Y., Serres de A.: "Tax treatment of private pension savings in OECD countries and the net-tax cost per unit of contribution to tax-favoured schemes", An OECD study, 2004, str. 8; Дополнителни пресметки на авторите.

Даночен режим ЕЕТ (expenditure tax regime). Според овој класичен режим на оданочување, се врши ослободување на двете фази на процесот на штедење, т.е. ослободување на плаќањето данок на придонеси и на акумулацијата на инвестиционите приходи, додека повлекувањето на средствата од индивидуалната сметка на корисникот е предмет на оданочување. Во конкретниот пример, осигуреникот во првата година плаќа придонес во висина од 100 долари кои после завршувањето на трите години му носат инвестиционен приход од 33,1 долар со што акумулира средства во вкупен износ од 133,1 долар. При повлекувањето на акумулираните средства на крајот од третата година плаќа данок со стапка од 25% или во вкупен износ 33,3 долари, така да му остануваат 99,8 долари расположив нето-пензиски приход. Ако би претпоставиле дека тој не би штедел и наместо тоа би ги потрошил 100-те долари во првата година, во тој случај тој би платил данок од 25 долари, а за трошење би му останале 75 долари. Кога би ги дисконтирале расположивите средства од 99,8 долари по гореутврдената дисконтна стапка ќе се види дека тие имаат сосема идентична сегашна вредност како и 75-те долари од првиот период $75=99,8/(1+0,1)^3$. Од ова може да се заклучи дека режимот ЕЕТ е *неутрален во поглед на сегашната или идната потрошувачка ceteris paribus*, односно осигуреникот е потполно индиферентен дали да ги потроши средствата или да ги заштеди. Единствениот ефект кој произлегува конкретниот даночен режим е што овозможува *временско*

разграничување на платениот данок (tax deferral), и тоа од сегашноста, во случај на трошење на средствата, во иднината, во случај на штедење на истите средства. Се разбира, даночното разграничување претставува еден вид поволна даночна провизија во случај да постои недостаток на ликвидни средства за осигуреникот во почетниот период или доколку во економијата постои тенденција на зголемување на дисконтните стапки, што создава преференции за зголемување на нивото на штедењето за сметка на потрошувачката.

Даночен режим ТЕЕ (pre-paid expenditure tax regime). Во услови на даночниот режим ТЕЕ, осигуреникот го плаќа данокот на пензиските заштеди однапред во првиот период, т.е. *го плаќа данокот само при плаќањето на пензискиот придонес*, додека *реализираниот инвестициски приход и повлекувањето на акумулираните средства се ослободени од оданочување*. Имено, од наведениот пример јасно се гледа дека лицето плаќа 25 долари при уплатата на придонесот во висина од 100 долари, при што на сметката му остануваат 75 долари. Овој износ на средства му носи инвестиционен приход во износ од 24,8 долари, при што на крајот од инвестициониот циклус се акумулираат средства од вкупно 99,8 долари. Доколку би сакал да ги потроши средствата во првиот период би имал на располагање вкупно 75 долари, а доколку би сакал да ги повлече и да ги потроши средства на крајот од трите години, тогаш би имал на располагање 99,8 долари. Со дисконтирање на овој износ на средства ќе се види дека и во овој случај тие имаат сосема иста сегашна вредност $75 = 99,8 / (1 + 0,1)^3$. Може да се резимира дека и *режимот ТЕЕ е неутрален помеѓу сегашната и идната потрошувачка*, според тоа, од аспект на потрошувачката осигуреникот би бил индиферентен. И во двата случаи бараната стапка на принос на осигуреникот пред оданочување е сосема иста со бараната стапка на принос по оданочување.

Даночен режим ТТЕ (comprehensive tax regime). Системот на оданочување на пензиските заштеди познат како ТТЕ или со други зборови даночниот систем на широка основа се карактеризира по тоа што се врши оданочување на фазите на штедењето или поточно оданочување на плаќањето на придонесите и инвестициониот приход, а од друга страна се врши ослободување на фазата на трошење на средствата при повлекувањето од индивидуалната пензиска сметка. Изразено конкретно низ бројки од горниот пример, осигуреникот плаќа 25 долари на внесените 100 долари пензиски придонес, и секоја година добива инвестиционен приход кој се оданочува тековно со стапка од 25%. Како резултат на оданочувањето на приходот од инвестирање, на крајот од третата година добива акумулиран износ на приход во висина од 18,2 долари, што заедно со средствата од придонесот прават акумулиран износ од вкупно 93,2 долари. Кога би извршиле дисконтирање на овој износ на расположиви средства по гореутврдената дисконтна стапка $93,2 / (1 + 0,1)^3 = 70$, ќе се заклучи дека истиот има помала сегашна вредност во споредба со расположивите средства на почетокот на периодот кои инесуваа 75 долари. Од ова може да се заклучи дека осигуреникот со овој даночен режим ќе добие *помалку расположиви средства за трошење доколку се одлучи да штеди*, наместо веднаш да ги потроши средствата, што се разбира *го стимулира трошењето за сметка на штедењето*. Значи системот ТТЕ може да го ограничи пензиското штедење во рамки на приватните фондови.

Даночен режим ЕТТ. По дефиниција, овој систем на оданочување на заштедите не ги оданочува трансакциите за придонесите, туку врши оданочување на *инвестицискиот приход и повлекувањето на акумулираните средства*. Според примерот, осигуреникот вложува 100 долари во вид на пензиски придонес во првата година кои не се предмет на оданочување. Врз основа на овие средства тој остварува приход кој се оданочува тековно секоја година со стапка од 25%, така што на крајот од третата година генерира акумулиран инвестициски приход во висина од 24,2 долари. Заедно се претходните 100 долари, вкупните акумулирани средства на крајот на третата година изнесуваат вкупно 124,2 долари на кои при повлекувањето се наплаќа данок со стапка од 25% или во апсолутен износ 31,1 долар што резултира со вкупно расположиви нето-пензиски средства од 93,2 долари. Ако повторно се изврши дисконтирање, ќе се види дека, всушност, ефектите од овој систем се идентични со претходниот систем, односно со *штедењето се реализираат помалку средства за тековна потрошувачка* поради што доаѓа *до депресија на мотивот за штедење*. И во двете претходни комбинации, бараната стапка на принос пред оданочување на осигуреникот е поголема од бараната стапка на принос по оданочување.

Останати модели на оданочување на заштедите. Од преостанатите комбинации на оданочување се издвојуваат **екстремните ЕЕЕ, ТТТ и хибридниот модел ТЕТ**. Првиот претпоставува целосно ослободување од оданочување на сите фази од процесот на штедење и се смета за чисто теоретски модел кој потсетува на условите на чиста пазарна економија во која не

егзистираат даноците и даночниот систем. Истиот би можел да најде место и во услови на импективна економија, но досега ниту една држава се нема целосно откажано од евентуалните даночни приходи по овој основ. Како што се гледа од примерот, овој модел нуди најдобри можности од аспект на осигуреникот, со оглед дека му остануваат целосно на располагање сите акумулирани средства на неговата лична пензиска сметка во износ од 133,1 долари. Интересен е фактот за неговата *индиферентност помеѓу сегашната и идната потрошувачка*, што впрочем ја потврдува тезата за *неутралноста и отсуството на дисторзии* во услови кога не се применува даночниот систем. Имено, ако се дисконтираат расположивите средства во третата година на сегашна вредност ќе се види дека тие се еднакви на расположивите средства кои ги поседува осигуреникот во почетниот период $133,1/(1+0,1)^3=100$. **Другиот** екстреман пример ТТТ, исто така модел на широка даночна основа, кој делумно егзистира на територијата на Австралија, претставува комбинација на оданочување на сите три фази на пензискиот систем. Имено, ако се претпостави целосна и доследна примена на предвидените даночни стапки според примерот, во тој случај износот на расположивите средства на лицето би се сведеле на најнизок износ од 69,9 долари, додека износот на платениот данок би бил највисок со нето-сегашна вредност од 47,5 долари. Се разбира моделов влијае **дестимулативно врз штедењето** со оглед дека осигуреникот би добил повеќе доколку ги потроши расположивите средства на почетокот и притоа плати данок $[75-(75 * 25\%) = 75-18,75=56,25]$, отколку да штеди до крајот на 3-тата година па да ги употреби средствата $69,9/(1+0,1)^3=52,52$. И **третиот** специфичен модел ТЕТ кој се применува во Луксембург и Чешка, генерира исто така доста низок расположив доход за осигуреникот во износ од 74,85 долари во третата година и доста висок маргинален даночен товар на вкупните заштеди со НСВ од 43,6 долари. Но интересно е што и овој модел *манифестира неутрални карактеристики*, со оглед што НСВ на расположивите средства на крајот од периодот $74,75/(1+0,1)^3=56,25$ се еднакви на расположивите средства на почетокот намалени за износот на данокот $[75-(75 * 25\%) = 75-18,75=56,25]$. Може да се заклучи дека всушност, сите системи кои ја **ослободуваат втората фаза** од циклусот на приватното штедење поседуваат одредена неутралност помеѓу потрошувачката за време на работниот век и потрошувачката по пензионирањето, но сепак во зависност од индивидуалните карактеристики на моделот можат да генерираат и доста различни маргинални ефективни стапки на оданочување како и различен апсолутен пензиски бенефит за осигурените лица.

3. Кој пристап на оданочување да се избере?

Од претходнава компарација може да се заклучи дека ЕЕТ и ТЕЕ кореспондираат со пристапот на „expenditure tax”, додека ЕТТ и ТТЕ со „comprehensive income tax”. Оригиналните називи произлегуваат од вкоренетата економска логика: првите го зафаќаат со пропорционална стапка само трошењето на средствата (изворно expenditure), без разлика дали истото се одвива тековно или во иднина; вторите, пак го зафаќаат приходот или приносот на средствата без дистинкција дали истиот ќе се заштеди или пак потроши. Едните обезбедуваат неутралност помеѓу сегашната и идната потрошувачка на средствата преку изедначување на стапката на принос пред и по оданочување. Другите ја интерпретираат фискалната неутралност како индиферентност помеѓу потрошувачката и штедењето, *третирајќи го штедењето како кој било друг облик на потрошувачка*. Но, штедењето не претставува добро како која било друга стока или пак услуга. Тоа претставува форма на одложена, идна потрошувачка, толку многу значајана за луѓето по пензионирањето. Заради тоа, фискалната неутралност помеѓу тековната потрошувачка и потрошувачката по пензионирањето претставува *концепт од најрелевантно значење кога е во прашање оданочувањето на пензиите*, а токму таква неутралност обезбедува режимот на даночниот систем „expenditure tax” [6, p. 5]. Значи, од теоретска гледна точка, супериорноста на овој систем од аспект на поддршката на штедењето е неспорна.

И низа други аргументи одат на сметка на „expenditure tax” концептот. Најпрвин, имајќи ги предвид *принципите на еднаквоста и едноставноста*, се смета дека пристапот на оданочување на потрошувачката нуди поправеден и повеќе симплифициран начин на оданочување на пензиите, без значителни административни трошоци. Кога е во прашање администрирањето на данокот на принос на средствата, проблем може да се појави уште во *фазата на идентификација на стапката на принос*, особено ако е во форма на капитална добивка. Заради тоа капиталните добивки се оданочуваат во моментот на реализација (продажбата на портфолиото) отколку во моментот на настанување (порастот на цената на портфолиото). Последново би било ирелевантно ако се игнорира

оданочувањето на приходите од вложување (инвестирање) на средствата, како што впрочем претпоставува фаворизираниот концепт.

На сличен начин се одбегнува и *проблемот со инфлацијата*. Имено, со чистиот систем на широка даночна основа или „comprehensive income tax“ е предвидено да се оданочува реалната стапка на принос. Со оглед дека даночните прописи налагаат зафаќање на номиналната стапка на принос, реалното даночно оптоварување во случај на примена на овој концепт станува сензитивно на стапката на инфлација. Така, во услови на пораст на општото ниво на цени, поголемата стапка на инфлација би резултирала со помала реална стапка на принос по оданочување, се разбира доколку не постои соодветна индексација или приспособување на номиналната стапка пред оданочување. Притоа, поголемата стапка на инфлација, на пример, над номиналната стапка, би резултирала дури и со негативна реална стапка по одземањето на данокот. Значи во вакви околности, *реалниот даночен товар неправедно би се зголемувал* сразмерно на висината на стапката на инфлација. Заради тоа, со алтернативниот пристап успешно се заобиколува проблемот со инфлацијата, со фактот на неоданочување на втората фаза од пензиските трансакции, а тоа е стекнувањето на инвестицискиот приход.

Но од друга страна, и „comprehensive income tax“ брои одредени погодности, особено *од аспект на издашноста*. Конкретно, преку неговата имплементација, државата е во можност да собере *поголеми приходи со примена на иста даночна стапка*. Горната констатција може да се потврди и во фактот што првите два система презентирани во примерот, генерираат помала нето-сегашна вредност на платен данок во однос на последните два система (25 долари наспроти 30 долари). Ваквиот ефект е директна последица на пошироката даночна основа која се применува кај конкретниот систем. Уште една слабост се припишува на „expenditure tax“ концептот, а тоа е потенцијалот да влијае врз *можниот избор на портфолиото*. Бидејќи пензиите се оданочуваат при повлекувањето, владата на некој начин станува коинвеститор, „делејќи“ ги евентуалните ренти, но и „партиципирајќи“ во евентуалните загуби на осигуреникот. Последново би го охрабрило осигуреникот да врши поризичен избор на неговото портфолио [7, p. 31].

4. Избор на конкретен модел во рамки на „expenditure tax“ пристапот

Се работи за проблематиката околу изборот на конкретниот модел на оданочување во рамки на генералниот пристап на оданочување на потрошувачката. Како што е резимирано од горната анализа, ако приоритетот на политиката на даночните власти се состои од долгорочно зголемување на обемот на штедење во рамки на приватните фондови, во тој случај подобри можности нуди „expenditure tax“ концептот на оданочување. Како што покажува споредбата, и класичниот модел ЕЕТ, но и моделот на претходно оданочување на потрошувачката ТЕЕ, во основа имаат еднакви ефекти при примена на иста пропорционална даночна стапка. И двата модела се неутрални помеѓу потрошувачката за време на работниот век и потрошувачката во рамки на пензионерскиот период, така што лицата кои штедат за иднина плаќаат ист износ на данок со лицата кои трошат во сегашноста. Понатаму, и двата режима остваруваат еквиваленција помеѓу стапката на принос на заштедите пред оданочување и стапката на принос на заштедите по оданочување и конечно, двата системи реализираат еднаков износ на даночни приходи за државата.

Сепак, аналитичарите воочуваат и одредени *разлики* помеѓу двата алтернативни режими на оданочување. Така на пример, тие би можеле да имаат различни ефекти во смисла на остварување на *различна висина на даночната бенефиција* за осигуреникот во зависност од *тајмингот на конкретното даночно ослободување*. Имено, даночната бенефиција би била иста само доколку се применуваат пропорционални даночни стапки на сите трансакции на пензискиот систем. Доколку осигурениците плаќаат различни маргинални даночни стапки за време на работата во однос на периодот по пензионирањето, тоа би резултирало со *диференцијација на стапките на принос пред и стапките на принос по оданочување*. Во ваков случај индивидуата би имала поголема корист од даночното ослободување во моментот или фазата кога *неговата маргинална даночна стапка е поголема* [8, p. 3]. Од оваа гледна точка, двата навидум исти модели би имале различна вредност за лицето, со оглед на меѓусебната разлика во тајмингот на делегирање на даночната бенефиција. Конкретно, лицето би имало поголеми преференции кон оној систем во чии рамки даночното ослободување временски би се поклопувало со периодот кога плаќа повисока маргинална стапка.

Уште една побитна разлика помеѓу класичниот ЕЕТ систем и системот на предвремено оданочување ТЕЕ е онаа која се однесува на *времето на плаќање на даночните приходи*. Кај ЕЕТ

постои одложување на плаќањето на даночната обврска дури до моментот на пензионирањето (tax deferral until retirement), додека кај ТЕЕ даночните приходи се реализираат веднаш по уплатата на придонесот за пензиско осигурување. Од гледна точка на државата, **раната реализација на даночните приходи** својствена за даночниот режим ТЕЕ може да претставува своевидна предност од неколку аспекти: **прво**, со поместување на даночните приходи од пензии напред *се олеснува дефицитот на пензиската сметка* при транзиција од јавно финансиран кон приватно финансиран пензиски систем (конзервативната влада на Велика Британија го има имплементирано ваквиот пристап на оданочување на пензиите во рамки на т.н. „basic-pension-plus scheme”, исто така и Хрватска [9, p. 28]); **второ**, успешно *се редуцира степенот на даночна евазија* со самиот чин на „предвремено” собирање на даночните приходи; **трето**, државата се осигурува дека *даночните ќе бидат навремено наплатени* од странските работници и останатите нерезидентни лица, како и од резидентните лица со намера да емигрираат во странство; **и четврто**, ваквиот начин на оданочување *озможува собирање на поголема маса на приходи* од лицата обврзници кои се оптоварени со поголема маргинална стапка на доходот за време на животниот век и помала стандардна стапка по периодот на пензионирање [10, p. 34].

Но, и моделот на предвремено оданочување на потрошувачката има одредени **ограничувања**. Имено, ако ТЕЕ нуди одредени предности за државата, тогаш ЕЕТ нуди *поголеми поволности за правните и физичките лица*. Главно, тоа се преференциите од психолошка гледна точка: иако даночните стимулации кои потекнуваат од двата алтернативни модела имаат еквивалентна нето-сегашна вредност, сепак се смета дека примањето на даночната бенефиција однапред, како во случајот на ЕЕТ, *нуди поголема психолошка предност за физичките лица*. Се разбира, и *временското разграничување* на даночната обврска се смета за поволна провизија содржана во даночниот систем, особено во случај на недостаток на ликвидност на осигуреникот во почетниот период на работниот однос. Во иста конотација може да се каже дека и финансиските посредници имаат слични преференции за инструментите кои содржат однапред одмерени стимулации, сметајќи дека тие поседуваат *подобри продажни предиспозиции* во однос на останатите инструменти [11, p. 192].

5. Оправданост и ефикасност од даночните мерки за штедење во приватни фондови

Првичниот впечаток од горнава анализа укажува дека наизглед даночните стимулации би требало да го зголемат нивото на штедење во националната економија. Поткрепа на оваа навидум логична констатација даваат *низа успешни примери* од меѓународната пракса како што се т.н. „registered retirement savings plans – RRSPs” во Канада, „personal pensions schemes – PPSs” во Обединетото Кралство и „individual retirement accounts – IRAs” во САД [12, p. 33]. Сепак, доследната примена на стимулативни мерки и не мора нужно да произведе преференции за штедење. Во продолжение следат *аргументите* и *контрааргументите* за даночно-привилегираните шеми на оданочување.

Најпрвин мора да се потенцира дека постои одредена *позитивна корелација* помеѓу *начинот на оданочување* и *големината на пензиските фондови*, со одредени *исклучоци*. Иако главната констатација делумно ја поткрепува хипотезата за ефикасноста на даночните мерки за штедење, сепак и бројните исклучоци не се занемарливи. На пример, Австрија и Португалија даваат најмногу привилегии при оданочување на пензиите, но во исто време имаат релативно мали приватни пензиски фондови. Големият јавен пензиски фонд најверојатно ја претставува основната причина за ваквата состојба во Австрија. Слична ситуација се јавува и во случајот со Германија и Шпанија чии фондови се релативно мали и покрај примената на системот на оданочување на потрошувачката. Од друга страна, Финска и Јапонија поседуваат големи пензиски фондови, но и даночен систем на широка основа. По сè изгледа, *поволниот начин на оданочување не претставува неопходен предуслов за егзистенција на големи приватни фондови*. Во оваа насока, како повлијателни фактори се јавуваат регулаторните норми, индустриските врски, историските услови, но и обемноста на јавните пензиски фондови [13, p. 24].

Ако се анализира посебно *влијанието на јавните пензиски фондови* врз големината на приватните пензиски фондови, дел од примерите укажуваат на постоење на *негативна корелативна врска* помеѓу нивните големини. Така Италија и, како што рековме, Австрија реализираат највисоки јавни расходи за пензии, додека националните приватни фондови се вбројуваат меѓу релативно најмалите. Но, земјите со најмали јавни пензиски фондови, со исклучок на Австралија и Ирска,

покажуваат тенденција на поседување на исто така релативно скромни приватни пензиски фондови, што е спротивно на примарно утврдената корелација [14, p. 25].

Понатаму, и *однесувањето на осигурените лица на микро ниво* може да ја демантира потенцираната меѓузависност на даночните мерки и нивото на штедење. На пример, доколку осигурениците имаат поставено фиксен таргет на своите заштеди и идни примања, доделувањето на каква било даночна бенефиција би имало сосема спротивен ефект од проектираните очекувања. Имено, во овој случај би дошло до намалување на вкупниот обем на штедење на осигуреникот во висина на даночната стимулација, со оглед дека износот на пензиските приходи во такви околности би останал непроменет. Ефектот од меркава би бил сосема друг ако лицата имаат потреба од зголемување на приходите од пензија.

Генерално, може да се каже дека *не постојат цврсти емпириски докази за ефикасноста на даночните стимулации врз штедењето*. Многу истражувања, особено оние од САД детерминираат позитивен ефект кај штедењето во рамки на приватните лични сметки познати како „IRAs” [13, p. 10]. Дobar дел од нив изразуваат и голема доза на резерва и скептичност по однос на ова прашање. Една студија реализирана во рамки на организацијата на ОЕЦД дури заклучува доста категорично: „Не постојат јасни показатели дека нивото на даночното оптоварување, заедно со останатите фактори кои влијаат на стапката на принос, имаат некаков ефект врз нивото на националното штедење” [14, p. 189]. Имајќи го предвид несигурниот карактер на заклучоците од цитираната литература, не би било добро да се даде препорака за задолжително вклопување на целта за зголемување на штедењето во рамки на политика на оданочување на пензии. [15, p. 33].

Заклучок

Една од позначајните точки поврзана со фондираните пензии претставува начинот на нивно оданочување и фискалниот третман кој го применуваат даночните власти. Во основа, се разликуваат три фундаментални фази на системот на штедни трансакции кои ги одбележуваат приватните пензиски фондови (уплатата на придонесите, генерирањето на инвестицискиот приход и повлекувањето на акумулираните средства). Бројот на фази условува вкупно 8 (осум) потенцијални комбинации на оданочување, но не сите се подеднакво застапени во даночните системи. Последниве две декади се забележува трендот на употреба на т.н. даночно-привилегирани системи на оданочување на приватните пензии, поттикнат од новиот приоритет на даночната политика за унапредување на националното штедење. Анализата на ефикасноста, но и бројните примери од практиката, упатуваат на резерва и скептичност од нивната примена. Имено, даночните власти мора да бидат претпазливи во однос на слепото потпирање врз даночните стимулации како вид механизам за зголемување на штедењето.

Референци (користена литература)

1. *Gruevski, I., Gaber, S.* Реформата на пензискиот систем во глобални рамки (општи трендови и правци). In: International scientific conference "Social change in the global world", 11-13 Sep 2014, "Goce Delcev" University, Stip, Macedonia, 2014.
2. *Whitehouse, E. R.* Tax treatment of funded pensions. Social Protection Discussion Paper no. 9812, World Bank, Washington, 1998.
3. *Yoo K.Y., Serres de A.* Tax treatment of private pension savings in OECD countries and the net-tax cost per unit of contribution to tax-favoured schemes. An OECD Tax Policy Study, Paris, 2004.
4. *Whitehouse, E. R.* Tax treatment of funded pensions. Social Protection Discussion Paper no. 9812, World Bank, Washington, 1998.
5. *Yoo K.Y., Serres de A.* Tax treatment of private pension savings in OECD countries and the net-tax cost per unit of contribution to tax-favoured schemes. An OECD study, Paris, 2004.
6. *Whitehouse, E. R.* Tax treatment of funded pensions. Social Protection Discussion Paper no. 9812, World Bank, Washington, 1998.
7. *Whitehouse, E. R.* Tax treatment of funded pensions. Social Protection Discussion Paper no. 9812, World Bank, Washington, 1998.
8. *Whitehouse, E. R.* Tax treatment of funded pensions. Social Protection Discussion Paper no. 9812, World Bank, Washington, 1998.

9. *Whitehouse, E. R.* Pension reform in Britain. Social Protection Discussion Paper no. 9810, World Bank, Washington, 1998.
10. *Whitehouse, E. R.* Tax treatment of funded pensions. Social Protection Discussion Paper no. 9812, World Bank, Washington, 1998.
11. *Thaler, R. H.* Psychology and savings policies. American Economic Review vol. 84, 1994;
12. *Whitehouse, E. R.* Tax treatment of funded pensions. Social Protection Discussion Paper no. 9812, World Bank, Washington, 1998.
13. *Feenberg, D., Skinner, J.* Sources of IRA saving. Tax Policy and the Economy 3, MIT Press, Cambridge, Massachusetts, 1989;
14. *OECD.* Taxation and Household Saving (a). An OECD Tax Policy Studies, Paris, 1994;
15. *Whitehouse, E. R.* Tax treatment of funded pensions. Social Protection Discussion Paper no. 9812, World Bank, Washington, 1998.